

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 10 (Mart/March 2023), s. 855-868.
Geliş Tarihi-Received: 12.02.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 19.03.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1250215

**Anadolu Kilimlerindeki Bukağı Motifinin Kızılderili
(Navajo) Kilimlerindeki Biçimsel Benzerlikleri**

*Formal Similarities of Bukağı Motif in Anatolian Rugs and Native American
(Navajo) Rugs*

Mehmet Ali EROĞLU*

Öz

Binlerce yıllık geçmişi olan ve Orta Asya'dan başlayarak Anadolu topraklarına kadar uzanan Türk kültür ve sanatı farklı kültürlerle iletişim ve etkileşim halinde olmuştur. Bu etkileşimler ve konar/göçer yaşantının bir sonucu olarak; kültürler arasında desen, sembol, simge, damga ve motifsel benzerlikler ortaya çıkarmıştır. Özellikle Anadolu dokumalarında bir anlatım aracı olarak kullanılan motiflerin şematik benzerlerini farklı coğrafyalarda da görmek mümkündür. Bu benzerliklerden biri olan ve Anadolu kilimlerinde sıklıkla kullanılan bukağı motifinin şematik benzerliğini Kızılderili kilimlerinde de görmek mümkündür. Literatür taraması sonucunda elde edilen ve makalenin ilgili bölümlerinde yer verilen kaynaklardan da anlaşılacağı üzere; Türk ve Kızılderili kültürlerinin, kültürel ve sanatsal beslenme kaynaklarının Orta Asya olduğu düşünölmektedir. Aynı şekilde bu kaynaklardan ve alan araştırması sırasında yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında, iki kültür arasındaki motiflerin ortaya çıkış sürecinde şaman inancının etkilerinin olduğu düşünölmektedir. Anadolu kilimlerindeki Bukağı motifinin anlamlandırmaları içerisinde; birlik beraberlik, bağlılık, sonsuzluk kavramlarının anlatıldığı da bilinmektedir. Yapılan alan araştırması sırasındaki görüşmelerde; Anadolu kültüründe bukağı olarak adlandırılan bu motifin Kızılderili kültüründe, iki ok ucunun bir gövdeyle bağlandığı ve bu iki ok ucunun da gök yüzünü ve yer yüzünü işaret ettiği bilgisi aktarılmıştır. Bu çalışmada; her iki kültürde de şematik olarak benzeyen fakat farklı anlamlara sahip olan, Yozgat, Ordu, Eskişehir, Niğe, Konya, Kırşehir, Adana, Sivas illerinden birer adet, İç Anadolu Bölgesinden bir adet ve Karakeçili yörüklerine ait bir adet olmak üzere toplam 10 adet kilimde görölen bukağı motifinin, Kızılderili kilimleri üzerinde bulunan motiflere, şematik ve biçimsel olarak benzemesi ile ilgili bilgi, bulgu ve fotoğraflara yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Navajo, Kilim Dokuma, Motif, Bukağı, Sembol, Kızılderili

Abstract

In its thousands of years of history, Turkish culture and art has interacted with cultures from Central Asia to Anatolia. As a result of these interactions and nomadic life, patterns, symbols, stamps and motifs have been revealed between cultures. As it can be understood from the sources obtained as a result of the literature review and included in the relevant sections of the article; It is thought that the sources of cultural and artistic utilization of Turkish and Indian cultures are Central Asia. Likewise, in the view of the information obtained from these

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanat Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, e-posta: mehmetalieroglu@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5576-9333.

sources and the interviews made during the field research, it is thought that the shamanic belief has an effect on the emergence of the motifs between the two cultures. It is also known that the concepts of unity, togetherness, commitment, infinity are explained in the meanings of the "Bukağı" motif on Anatolian rugs. In the interviews conducted during the field research, it has been reported that this motif, called "Bukağı" in Anatolian culture, is connected with a trunk by two arrowheads in Indian culture, and these two arrowheads point to the sky and the earth. A total of 10 rugs, one each from Yozgat, Ordu, Eskişehir, Niğde, Konya, Kırşehir, Adana and Sivas, one from Central Anatolia Region and one from Karakeçili nomads, are schematically similar in both cultures but have different meanings. In this study, information, findings and photographs about the schematic and formal resemblance of the bukağı motif to the motifs found on Indian rugs are given.

Keywords: Navajo, Kilim Weaving, Motif, Bukağı, Symbol, Native American

Giriş

Türk ve Kızılderili toplumları, kültürel ve sosyolojik yaşantıları açısından birbirine benzer topluluklar olarak değerlendirilebilir. Aralarında binlerce kilometre mesafe bulunmasına ve sınır komşusu olmamalarına rağmen bu topluluklardaki benzer noktalar oldukça fazladır.

Konu ile ilgili olarak; Avrupalı ve Türk bilim insanları tarafından kültürler arası benzerliklerin tespiti amacı ile farklı alanlarda araştırmalar yapılmıştır (Fohlen, 1993, s. 11-29), (Türkkan, 2008, s. 30-34), (Aslan, 2015, s. 55-58). Yapılan bu araştırmalarda; Türk ve Kızılderili toplulukları arasında dil benzerliği, genetik benzerlik, kültürel ve sosyolojik açıdan benzerlikler tespit edilerek, kaynaklar yayınlanmaya başlamıştır.

Yapılan araştırmaların sonucu olarak, iki kültür arası benzerliklerin olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitlerden elde edilen sonuçlar neticesinde; 2015 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Arizona, Texas, New Mexico ve Colorado eyaletleri arasında kalan Navajo rezervasyon alanına gidilerek alan araştırması yapılmıştır. Yapılan bu araştırmada toplam 247 adet dokuma örneği fotoğraflanmış ve incelenmiştir. İncelemeler sonucunda; Anadolu ve Kızılderili dokumalarında kullanılan motiflerde biçimsel benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Anadolu kültüründe görülen birçok el sanatında önemli bir yere sahip olan simge, damga, motif ve semboller her iki kültürde de farklı kullanım ve anlamlarda karşımıza çıkmaktadır. Semboller, toplumların kültürel değerlerinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Kızılderili ve Türk kültüründe semboller; süsleme unsuru ve sanat nesnesi olarak kullanılmışlardır. Aynı zamanda bu sembollere farklı mitolojik anlamlar da yüklenmiştir.

Şamanizm, iki kültürün birleştirici ögesi olarak görülebilir. Kızılderililer şaman inancı içerisinde gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı elemanlarına sonsuz bir saygı duymuşlardır. Kızılderili kültüründe ortaya çıkarılan ürünlerde de Şamanizm'in etkisine rastlanmaktadır (Aslan, 2015, s. 55).

Bukağı Motifinin Anadolu kilimlerinde soyut ve somut anlamlar içerdiği anlaşılmaktadır. Somut anlamı ile ilgili olarak; bukağının, atların otlak alandan uzaklaşmaması için ayak kısımlarında urgan ile bağlanan ve bir gövde içerisinde iki halkadan oluşan zincir olduğu bilinmektedir (Diler, 2018, s. 204) (Erberk, 2002, s. 76). Soyut anlamına gelecek olursak da Anadolu kilimleri üzerinde kullanılan bukağı motifi ile ilgili araştırmalarda, aile bağlarının korunması, birlik, beraberlik, sonsuza kadar sadık kalmak gibi birtakım anlamsal ifadeler yer verilmektedir (Sevim ve Canay, 2013, s. 64).

Bu çalışmaya konu olan Anadolu Kilimlerinde bulunan "Bukağı" motifinin, Kızılderili kilimleri üzerinde biçimsel benzerliklerinin araştırılmasının sebebi; Kızılderili ve Türk kültürü arasında dil, inanç, konar/göçer yaşam biçimleri gibi benzerliklerin

yanında kilim motiflerinde de benzerlikler olmasındır. Bu bağlamda; iki kültür arasında kültürel farklılıklar olmasına rağmen geleneksel anlamda Kızılderili kültürünün Türk kültürü ile özdeşleştiği görülmektedir.

Bu araştırma üç bölümden oluşmaktadır, Birinci bölümde Anadolu kilimlerinde bulunan “bukağı” motifi hakkında bilgiler, ikinci bölümde Kızılderili (Navajo) yerlileri ve dokumaları, üçüncü bölümde ise, Anadolu kilimlerinde kullanılan bukağı motifinin Kızılderili (Navajo) kilimlerindeki biçimsel benzerliklerine dair bulgulara yer verilmiştir.

Bu bölümün devamında Anadolu kültüründe bulunan kilimler ile Kızılderili kültüründeki kilimlerin fotoğrafları yer almaktadır. 10 adet Kızılderili kilimi ve 10 adet Anadolu kilimi karşılaştırılmalı olarak incelenmiş ve kataloglanmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türk ve Kızılderili kültüründeki benzer sembol ve motiflerin araştırıldığı bu çalışmada; kültürler arası ortak noktalar, benzerlikler ve motiflerin evrensel anlatım dilindeki benzerliklerinin olup olmadığının tespiti amaçlanmaktadır.

Bu ve benzeri alan araştırmaları ve karşılaştırma çalışmaları ile kültürler arası etkileşimin ne şekilde olduğu, bir kültürde kullanılan sembol ve motiflerin başka kültürlerde ne anlama geldiğinin tespitinin belgelenecek, gelecek kuşaklara aktarılması önem arz etmektedir.

Yöntem

2015 yılında Amerika Birleşik Devletleri Arizona, New Meksiko ve Navajo rezervasyon alanında yapılan alan araştırması kapsamında, Hubbell ve Gallup bölgelerinde incelenen dokuma örneklerinde, Anadolu dokumalarında görülen bukağı motifinin şematik benzerlerine rastlanmıştır. İki kültürde de Bukağı motifini karşılaştırmak için Anadolu kilimleri ile alakalı literatür taraması yapılmış ve Navajo rezervasyon alanında incelenen dokuma örnekleri fotoğraflanarak karşılaştırma yapılmıştır.

Tespit edilen dokuma örneklerinin şematik benzerlikleri incelenirken; Konya, Adana, Sivas, Eskişehir, Kırşehir ve Yozgat bölgelerinin kilimlerindeki bukağı motifleri baz alınmıştır.

Her iki kültürde de incelenen dokuma örnekleri içerisinde, Kızılderili Navajo kabilelerine ait kilim örnekleri 2015 yılında yapılan alan araştırmasında fotoğraflanmışken, Anadolu kilimlerinden seçilen örnekler literatür taraması sonucunda elde edilen kaynaklardan alınmıştır.

Anadolu Kilimlerinde Bulunan “Bukağı” Motifi

Anadolu’da binlerce yıllık bir geçmişe sahip olan dokumalar sadece bir yer yaygısı olmamış, aynı zamanda bir ifade aracı olmuştur. Kimi zaman rengi, kimi zaman da kompozisyonu ve motif özellikleri bakımından değerlendirildiğinde, dokuyucusunun; mutluluğunu, hüznünü, acısını, sevincini, öfkesini dokuyarak yansıttığını görmekteyiz. Farklı kaynaklara bakıldığında; kilim kelimesinin kökeninin Farsça olduğu anlaşılmaktadır. “Kilim” kelimesi Türkçe bir kelime olarak 13. yy.’dan beri kullanılmaktadır (Onuk ve Akpınarlı, 2011, s. 85). Farsça da kilim anlamına gelen “gelim-kelim” kelimelerinin Türkçe’den geçtiği kabul edilmektedir (Deniz, 2000, s. 11).

“Kültür, insanlar tarafından, insanlar ve insanlık için, insana rağmen yaratılmış, maddi, manevi ve ideolojik tüm var olanlardır.” (Erinç, 2013, s. 132) Kültürlere ait

değerleri yansıtan ve birçok anlamı barındıran sembol, simge, imge, damga ve iz kavramlarının motiflerdeki yansımalarına Anadolu kilimlerinde de rastlamaktayız. Anadolu motiflerinin mitolojik ve mistik anlamlarının oluşumunda en eski inanç sistemlerinden birisi olan Şamanizm'in etkisi görülmektedir. Şamanizm, milattan önceki dönemlerden başlayıp sonraki süreçlerde Türkler ve etraflarında bulunan toplumların İç Asya ve Ön Asya'da yaşantılarını sürdürdükleri yerlerde "şaman ya da kam" olarak isimlendirilen din adamları tarafından uygulanan inanç sistemlerinin tümünü oluşturmaktadır (Çoruhlu, 2002, s. 15).

Bukağı motifi ile ilgili farklı kaynaklarda birbirine benzeyen somut ve soyut anlamlı tanımlamalar bulunmaktadır.

Motiflerin barındırdığı simgesel anlamlar içerisinde soyut ve somut kavramlara rastlanmaktadır. Anadolu kültüründe bulunan "Bukağı motifi" bu kavramların her ikisini de barındıran bu özelliği ile az rastlanan örnekleri içerisinde yer almaktadır. Bukağı motifinin somut anlamına bakıldığında; "Bukağı" kelimesi Türkçe' de, atların ön iki ayağına takılan ve onların otlaktan uzaklaşmasını engelleyen iki halkadan oluşan ve onları birleştiren 60 cm'lik bir zincirin adıdır." (Erberk, 2002, s. 76)

Bukağı motifinin somut anlamı ile alakalı başka bir kaynaktan yine benzer bir tanımlama görülmektedir. Bu tanımlamada, bukağı motifinin soyut anlamlarından birinden de kısaca bahsedilmektedir.

"Başka alanlarda ve diğer kültürlerde az rastlanan bu motif, bir sapın birleştirildiği iki zıt uçlu oktan oluşur. Görünüşü katır, eşek, at ya da deve gibi hayvanların belli bir yerde durmasını sağlayan iki ucu düğümlü organla hayvanların ayağının bağlandığı bukağıyı çağrıştırır. Okun uçları düğümü, ortadaki sap onları birbirine bağlayan organı tasvir eder. Bir bütün olarak, topluluğun birliğini pekiştirme işlevi gören bir simgedir." (Diler, 2018, s. 204)

Bukağı motifinin soyut anlamına bakıldığında ise; "Sonsuza kadar birlikteliği simgeler. Anadolu dokumalarında aile kurumunun sürekliliğini, âşıkların birbirine olan bağını ve her zaman bir arada olmaları gerektiğini anlatır." (Sevim ve Canay, 2013, s. 64).

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere Anadolu kilimlerinde karşılaşılan bukağı motifinin soyut ve somut içermesinin yanı sıra mitolojik anlamlar da barındırdığı görülmektedir.

Şamanizm inancı ile birlikte gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı kavramlarının mistik ve sezgisel anlamları ortaya çıkmıştır. Bukağı motifinde de bu mitolojik anlamlandırmalar simgesel ifadeler yer almaktadır. Bir uç yukarıya doğru göğe, diğer uça aşağıya doğru yere bakar. Altı köşeli yıldız oluşturan iki üçgenden aşağı bakanın dişil, yukarı bakanın eril olduğu hakkında bilgilere ulaşırken devamında; "Her bir üçgen kendi kendine doğurganlığı temsil eder. Okların yönü de cinsiyeti değil doğum kronolojisine göndermede bulunur. Buna göre yeryüzü geçmiş, gökyüzüyse gelecek nesillere kucak açar. İki üçgeni birleştiren bölüm de bu iki nesil arasındaki bağı simgeler." (Diler, 2018, s. 204)

Anadolu kültüründe bukağı olarak adlandırılan, dokuma örneklerinde sıklıkla görülen bu motifin şematik benzerliklerine Kızılderili (Navajo) kültüründe de rastlanmaktadır. Bu çalışmada; Türk kültüründe bukağı olarak adlandırılan motifin iki kültür arasında karşılaştırılması yapılırken, her iki kültürde de farklı tanımlamalarla karşılaşılmıştır. Bukağı motifi ile ilgili iki kültürde de farklı tanımlamalar olması sebebiyle bu çalışmada her iki kültürün de kilimlerinde görülen, Türk kültüründe bukağı olarak adlandırılan motifin biçimsel benzerlikleri incelenmiştir.

Kızılderili (Navajo) Yerlileri ve Dokumaları

Amerika Yerlileri olarak bilinen Kızılderililerin kültür kavramı binlerce yıllık bir tarihi geçmişi yansıtmaktadır. Yaşantı ve inançlar sonucunda kültürel etkileşimlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında yer alan el sanatları ürünleri ortaya çıkmıştır. Bu ürünler içerisinde dokuma sanatı incelendiğinde Türk kültüründeki bazı motiflerin biçimsel olarak benzerliklerine rastlanmaktadır.

Amerika kıtası içerisinde birçok ülkede Kızılderili olarak tanımlanan topluluklar yaşamaktadır. Arjantin, Peru, Meksika, Kanada, Bolivya, Guatemala, Ekvador, Brezilya, Şili, Paraguay, Venezüella gibi ülkelerde Kızılderili toplumları gözükmemektedir (“Amerika Yerlileri,” 2022)

Amerika yerlileri olarak bilinen insanlar “tenlerinin bakıra çalar rengi” dolayısı ile Kızılderili adı ile bilinmektedirler. Batı dillerinde Kızılderililer, “Indies” (Hintliler) sözcüğü ile adlandırılmaktadır (Türkkan, 2008, s. 71). Avrupalıların geçmişte veya günümüzde bu insanlara, Hintli (Indian), yerli Amerikan’ın yerlileri (Native American), Kızılderili (Red Skin) gibi isimler vermiş olmasına rağmen başkalarının hangi ismi verdiğini değil, onların kendilerini hangi isimle tanımladığına bakmak gerekir (Türkkan, 2008, s. 147).

Amerika kıtasında Kızılderili nüfusunun yaygın olarak yaşadığı en büyük ve önemli yerleşim alanlarından biriside Navajo rezervasyon sahasıdır. Navajo rezervasyon sahası ismini Navajo kabilesinden almıştır. Arizona, New Meksiko, Albuquerque, Santafe Gallup, Chinle, Farminton, Utah, Las Vegas, Colorado yerleşim yeri alanlarının içinde yer alan bu rezervasyon alanı geleneksel manada Kızılderili kültürünün yaşatılmaya çalışıldığı bir bölgedir (Eroğlu, 2015a).

Yüzyıllar öncesi konar/göçer olarak yaşamlarını sürmekte olan Kızılderililerin ortaya çıkardığı el sanatı alanında birçok ürün bulunmaktadır. Bu ürünlerde Sepet örücülüğü, boncuk işleme, kum sanatı, dokuma sanatı gibi farklı alanlarda, kültürlerini yansıtan motif ve sembollerin kullanıldığı bilinmektedir. Navajo, Ganado, Teec Nos Pos, New Meksiko, Two Grey Hills ve Gallup vb. birçok farklı bölgede Kızılderili kültürüne ait sanat ürünleri ortaya çıkartılmıştır. Dönemsel farklılıklar gösteren ürünler içerisinde dokumalar arasında, şef battaniyeleri, eyer battaniyeleri, çeşitli düz dokuma yaygılar ve halılar bulunmaktadır (Slowman, 2015), (Eroğlu, 2015a), (Eroğlu, 2015c). Dokumacılık sanatının dönemleri;

Klasik dönem (1750), Geç Klasik Dönem (1850), Geçiş Dönemi (1868-1890), Kilim Dönemi (1890-1930), yeniden canlanma dönemi (1930-1940), Bölgesel Tarz dönemi (1940-günümüz) olarak gruplandırılmaktadır (James, 2004, s. 9).

Kullanılan desenlere, renklere ve malzemelerine göre farklı dönemlere ayrılan Kızılderili dokumalarında, Şaman inanç sisteminin etkileri görülmektedir. Kızılderili kültüründeki doğa elemanlarına saygı ve onların kutsallaştırılması gibi olaylar, Kızılderili efsanelerinde de yer almaktadır. Powwow olarak adlandırılan Kızılderili dans ritüellerinin yapıldığı etkinliklerde yağmur dansı güneş dansı gibi dans ritüellerinin yapılması bu kültürde Şamanizm etkisinin görüldüğünü kanıtı olarak kabul edilebilir (Eroğlu, 2015b) (Slowman, 2015).

“Örümcek Kadın, kabilesinin üyelerine dokumacılığı güneş ısınlarından ve şimşekten yapılmış bir dokuma tezgâhında öğretmiş, Kızılderililer, bu tanrısal insanın Arizona'daki Canyon de Chelly'de kutsal bir inde halen yaşadığına ve dokumacıların ellerini yönlendirdiğine inanırlar. Bir kız çocuk doğduğu zaman, büyükleri halı dokurken

parmakları hiç yorulmasın ve Örumcek Kadın'ın yeteneği ona da geçsin diye çocuğun kollarını ve ellerini örümcek ağı ile ovarlar." (Tanrısal, 1997, s. 94)

Bu efsaneden de anlaşıldığı üzere dokuma yapan kişi kültür içerisinde diğer kişilerden özel kılınmaktadır.

Bir zamanlar Anadolu'daki yörükler gibi konar/göçer yaşam ile hayatını sürdüren Kızılderililer de yaşadıkları rezervasyon alanı içerisinde birçok olumsuz durumu dokumalarına yansıtmıştır. Dokumalar içerisinde motif anlam karmaşalarının yaşandığı bazı dönemler bulunmaktadır. Bu dönemler ile ilgili dokuyucu içerisinde bulunduğu durumu dokuduğu motiflerin dilini kullanarak yansıtmaya çalışmıştır.

"Navajo dokumacılığının başlangıcı Canyon de Chelly'de bir mağarada yapılan katliam ortaya çıkana dek öğrenilememiştir. 1804 yılında bir grup Navajo, İspanyol askerlerinden gizlenmek için bir mağaraya saklanmışlardır. Kızılderililerden biri, askerler geçip gitmekten sevinç çılgınlıkları atınca, İspanyol askerleri ateş açmışlar ve mağarada saklanan bütün yerlileri öldürmüşlerdir. Navajoların ölüm korkusu nedeniyle katliamın yapıldığı mağara ancak bir yüzyıl sonra keşfedilmiştir. O yörede ticaret yapan Sam Day, Kızılderililerin sığındığı bu mağaraya girince öldürülen Navajoların üzerindeki dokunmuş giysileri bulmuş, ve müzelere satmıştır. Dokuma parçaları arasında basit çizgileri olan ve daha karışık baklava şekilli desenlerden oluşan kumaş parçacıkları vardı." (Rodee, 1981, s. 2)

Katliamın yapılan mağaradaki kumaş parçacıkları Navajoların belgelenmiş ilk dokuma örneklerini oluşturmaktadır.

"1870'li yıllarda dokuma desenlerinde de değişiklikler olmuştur. Yatay çizgilerin yerini dikey çizgiler almış, ve küçük zigzaglar yerine büyük motifler kullanılmaya başlanmıştır. Bu arada, bu bölgeye de ulaşan demiryolu sayesinde Navajo'lar, yeni boyaları ve yünleri elde edebiliyorlardı." (Tanrısal, 1997, s. 96)

Navajo dokuma kültürü ve dokuma başlangıcı ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmaktadır.

Ne zaman ve ne şekilde bir başlangıç olursa olsun Anadolu dokuma kültürü gibi Navajo dokuma kültürünün de geçmişi çok eskilere dayanmaktadır.

Anadolu Kilimlerindeki Bukağı Motifinin Kızılderili (Navajo) Kilimlerindeki Biçimsel Benzerlikleri

Kültür benzerlikleri içerisinde Türk ve Kızılderili kültürü arasında inanç sistemi ve dil benzerliklerinin yanında dokumalarında kullandıkları motifler arasında da birtakım benzerlikler olduğu bilinmektedir. Anadolu kilimlerindeki "bukağı olarak" adlandırılan motifin Kızılderili kilimleri üzerinde de benzerleri bulunmaktadır. Türk kültüründe halı, kilim, tekstil, mimari ve çeşitli el sanatları örneklerinde kullandıkları damgalar; bazen harf, bazen arma, bazen süs, bazen de bir statü aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu damgaların bir özelliği de "Kızılderililerin Bering boğazından geçerek Amerika'ya göç eden ilk Türkler veya Asyalılar olduklarını savunan bilim adamlarınca, en önemli vesika olarak kullanılmalarıdır. Gerçekten de Kızılderililerin gelenekleri ve kullandıkları damgalar eski Türk kültürüyle önemli ölçüde örtüşmektedir." (Aksoy, 2009, s. 22).

Orta Asya'dan günümüze kadar farklı kültürler ile etkileşim halinde olan Türk'ler yaşamış oldukları coğrafyalar üzerinde birtakım izler bırakmıştır. İnanç sistemleri, kullandıkları dil, yaşam tarzları gibi benzerliklerin yanı sıra araştırmacıların yapmış olduğu incelemeler sonucunda Kızılderili ve Türk kültürü arasında birçok benzerlik

bulunduğu görülmektedir. Orta Asya Türk toplulukları ile Kuzey Amerika Kızılderilileri arasında genetik bir bağ olduğu düşüncesinin temeli, göçler ve Şamanizm inancına dayandırılmaktadır (Yetim, 2007, s. 88). Anadolu kilimlerinde kullanılmış motiflerin Kızılderili kilimlerinde de kullanılmış olduğu görsellere rastlanmaktadır. Motifler; toplumların sosyokültürel yaşantılarının izlerini taşırlar. Motifler için; geçmiş, günümüz ve gelecek arasında kültür transferinin gerçekleştirilmesinde bir araç olma potansiyeline sahip oldukları söylenebilir (Sert ve Susuz, 2010, s. 155).

Soyut ve somut birçok anlamı barındıran ve iki kültürde de karşımıza çıkan Bukağı motifinin Kızılderili kilimleri üzerindeki biçimsel ve simgesel benzerliklerinden de anlaşılacağı üzere Anadolu kilim motifleri kültürler arası etkileşim sonucu yayılmıştır.

Türk kültüründe bulunan Anadolu kilimleri üzerinde bukağı motifi ara motif olarak kullanılırken Kızılderili kültüründeki kilimlerde ana motif olarak kullanılmaktadır. Anadolu'da dikey olarak kullanılan motif Kızılderililerin kilimlerinde yatay ve dikey olarak kullanılmaktadır. Bu durum ile ilgili şu farklılıklar ortaya çıktığı söylenebilir. Bukağı motifi dikey kullanımda gökyüzü ve yer altı kavramlarını simgesel olarak ifade ederken yatay kullanımında doğu-batı yönlerinin de ifade edildiği görülmektedir.

Anadolu kilimlerindeki Bukağı motifinin kullanımı biçimsel olarak incelendiğinde; üçgen ve gövde kısmı genel olarak tırtıklı, düz ve üçgenlerin uç kısımları kesik, olarak kullanılmaktadır. Kızılderili kilimlerinde de Anadolu kilimlerinde bulunan bukağı motifine benzer motifler, biçimsel ve form olarak incelendiğinde; iki üçgen bir gövdeden oluşurken üçgen ve gövde kısmı tırtıklı, düz veya üçgenin uç kısımları kesik olarak kullanıldığı motif örneklerine rastlanılmaktadır.

Kızılderili kilimleri üzerinde incelenen motifler, Navajo rezervasyon alanları içerisinde dokuyucuların dokuduğu bölgesel adlandırmalara göre farklılık göstermektedir. Teec Nos Pos, Ganado, New Meksiko, Two Grey Hills, Gallup bölgelerinde Anadolu kilimlerinde bukağı olarak adlandırılan motif örneklerine rastlanmaktadır. Anadolu'da Konya, Adana, Sivas, Eskişehir, Kırşehir, Yozgat bölgelerinde bulunan kilimlerdeki bukağı motifi örnekleri ile Kızılderili bölgelerindeki kilimlerinde bulunan motifler arasında şematik benzerliklere rastlanmaktadır. Bu benzerlikler karşılaştırmalı olarak çalışma içerisinde görseller ile anlatılmaktadır.

Anadolu Kilimlerindeki Bukağı Motifinin Kızılderili (Navajo) Kilimlerindeki Biçimsel Benzerliklerinin Karşılaştırılması

Görsel 1. Navajo rezervasyon alanı Gallup kilimi
(Eroğlu, 18.04.2015, Alan araştırması)

Görsel 2. Sivas Kilimi Örneği
(Erbek, 1995b, s. 194)

Görsel 3. Navajo rezervasyon alanı Gallup kilimi
(Eroğlu, 18.04.2015, Alan araştırması)

Görsel 4. 20 yy. Adana yöresi dokuma örneği
(Diler, 2018, s. 206)

Görsel 5. Navajo rezervasyon alanı
Hubbell kilimi
(Eroğlu, 20.04.2015, Alan araştırması)

Görsel 6. 19-20 yy. Kırşehir yöresi
kilimi
(Diler, 2018, s. 210)

Görsel 7. Navajo rezervasyon alanı Gallup
kilimi
(Eroğlu, 20.08.2015, Alan araştırması)

Görsel 8. 19 yy. Karakeçili dokuma
örneği
(Gülgönen, 2011, s. 34)

Görsel 9. Navajo rezervasyon alanı Gallup kilimi
(Eroğlu, 18.04.2015, Alan araştırması)

Görsel 10. Konya'nın, İnce Köyünde dokunmuş Konya kilimi
(Diler, 2018, s. 82)

Görsel 11. Navajo rezervasyon alanı Hubbell kilimi
(Eroğlu, 20.04.2015, Alan araştırması)

Görsel 12. 19 yy. İç Anadolu bölgesinde bulunan dokuma örneği
(Gülgönen, 2011, s. 80)

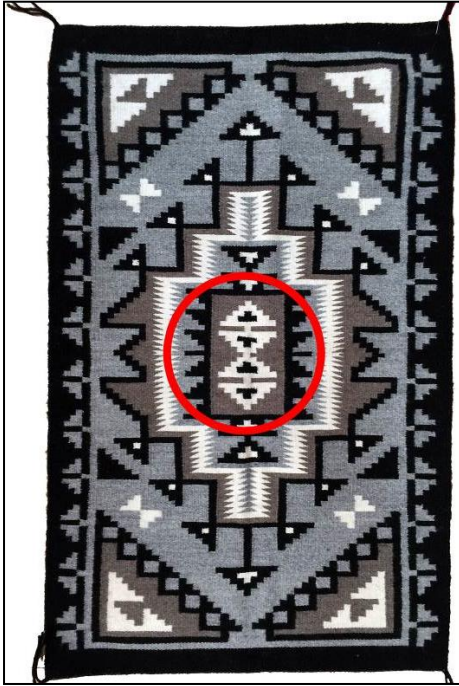

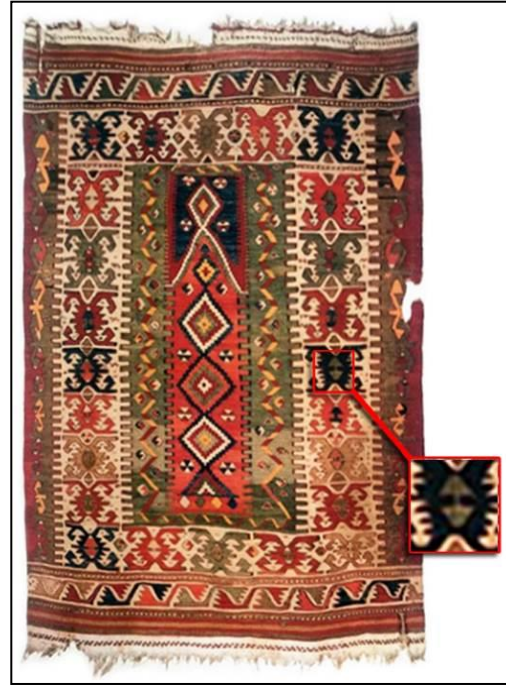
Görsel 13. Navajo rezervasyon alanı Gallup kilimi
(Eroğlu, 18.04.2015, Alan araştırması)

Görsel 14. 20 yy. Niğde, Keçikale Kilimi
(Diler, 2018, s. 208)

Görsel 15. Navajo rezervasyon alanı Hubbell kilimi
(Eroğlu, 20.04.2015, Alan araştırması)

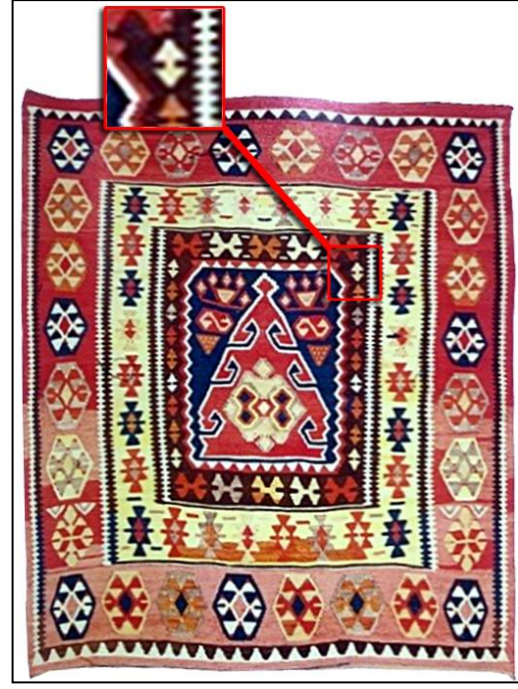

Görsel 16. Eskişehir, Sivrihisar kilim örneği
(Erbek, 1995a, s. 30)

Görsel 17. Navajo rezervasyon alanı
Hubbell Kilimi
(Eroğlu, 20.04.2015, Alan araştırması)

Görsel 18. 20 yy. Ordu Dokuma Örneği
(Erbek, 1995a, s. 87)

Görsel 19. Navajo rezervasyon alanı
Hubbell Kilimi
(Eroğlu, 20.04.2015, Alan araştırması)

Görsel 20. 20 yy. Yozgat Kuruhöyük
Kilimi
(Erbek, 1995b, s. 200)

Sonuç

Binlerce yıldır varlığını sürdüren Türk Kültür ve sanatının izlerinin farklı coğrafyalarda görmek mümkündür. Türk kültür ve sanatının izlerini aramak amaçlı olarak 2015 yılında Kızılderili Navajo rezervasyon sahasına gidilerek alan çalışması yapılmıştır. 6 ay süren saha alan çalışmasında, sınır komşumuz olmayan, Amerika kıtasında yaşayan ve kıtanın ilk yerleşimcileri olan Kızılderili yerli halklarının kültürleri ile Anadolu kültüründe benzerlikler tespit edilmiştir. Günümüzde yapılan birçok araştırmada Kızılderili ve Türk kültürü arasında dil, inanç ve sosyokültürel benzerliklerin varlığı tespit edilmiştir. Bu benzerlikler arasında Navajo dokumalarındaki desen ve sembollerin Anadolu'daki motiflerle benzerliği azımsanmayacak ölçüdedir. Bu çalışmada Anadolu kilimlerinde sıklıkla karşımıza çıkan, mistik ve sembolik anlamları olan bukağı motifinin şematik benzerliklerine Navajo dokumalarında da rastlanmıştır. İki kültürdeki bu motif benzerliğinin kaynağının şaman kültür ve inancı olduğu düşünülmektedir. Anadolu halkının çoğunluğu Müslüman, Navajo halkının büyük bir çoğunluğu da Hristiyan'dır. Gerek Anadolu kültüründeki Orta Asya şaman ve gök tanrı inancı gerekse Kızılderililerdeki Gökyüzü elemanlarının kutsallığı, Dans Ritüellerinin şaman inancına benzemesinden dolayı kültürler arası motif benzerliklerinin olabileceği düşünülmektedir. Anadolu coğrafyası ile kara ve sınır bağlantısı olmayan bir kültürle direkt olarak karşılaştırma yapmak uygun değildir. Fakat her iki kültüründe beslenme kaynağının Orta Asya olduğu Türklerin Anadolu'ya Orta Asya'dan geldiği ve Kızılderili toplumunda Bering boğazından Amerika kıtasına geçtiği tezini savunarak ancak böyle bir karşılaştırma yapılabilir.

Yozgat, Ordu, Eskişehir, Niğde, Konya, Kırşehir, Adana, Sivas illerinden birer adet, İç Anadolu Bölgesinden bir adet ve Karakeçili yörüklerine ait bir adet olmak üzere toplam 10 adet

Bu çalışmada Yozgat, Ordu, Eskişehir, Niğde, Konya, Kırşehir, Adana, Sivas illerinden birer adet, İç Anadolu Bölgesinden bir adet ve Karakeçili yörüklerine ait bir adet olmak üzere toplam 10 adet kilim dokumada görülen bukağı motifi ile Navajo kilimlerindeki şematik benzerlikler ortaya koyulmuştur. Anadolu dokumalarında ara süsleme elemanı olarak kullanılan bukağı motifi Navajo'larda ana süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Anadolu kilimlerinde bukağı motifi dikey kullanılırken, Navajo kültüründe hem dikey hem yatık hem de basık ve yukarı doğru sürdürülerek kullanılmıştır. Anadolu da yük hayvanlarının otlaklardan uzaklaşmasını engelleyen bir obje ve birleştirici bütünleştiricilik misyonunun yüklendiği bukağı motifi Kızılderili kültüründe özellikle dikey kullanımda birbirine bağlanmış iki ok şeklindedir ve bu iki oka; üsteki ok gökyüzünü alttaki ok yeryüzünü simgeler şekilde bir anlam yüklenmiştir. Görüldüğü üzere iki kültürde de karşımıza çıkan bu sembol de anlamsal bir benzerlik olmamasına rağmen şematik benzerlikler gözlemlenmiştir.

Kaynakça

- Aksoy, M. (2009). Halı-Kilim Sanatı Bağlamında Kürtçülük ve Devlet Kurumları, Türk Damgaları. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 0 (274), 18-22.
- "Amerika Yerlileri" (2022). https://tr.wikipedia.org/wiki/Amerika_yerlileri [Erişim Tarihi: 15 Ocak 2023].
- Aslan, A. A. (2015). Amerika Yerli Kızılderili ve Türk Halk Kültüründe Destanlaşmış Şamanlar, Gün Ana ve Toprak Ana. 0(2), 53-85. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgu/issue/37864/437509> [Erişim Tarihi: 15 Ocak 2023].

- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Deniz, B. (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Diler, A. (2018). *Kilimin Sembolleri*.
- Erbek, G. (1995a). *Anatolian Kilims I*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Erbek, G. (1995b). *Anatolian Kilims II*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Erberk, M. (2002). *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Eriñç, S. M. (2013). *Sanatın Boyutları*. Ankara: Utopya Yayınevi.
- Eroğlu, M. A. (2015a). [Alan Araştırması]. Navajo Rezervasyon Alanı, Amerika Birleşik Devletleri.
- Eroğlu, M. A. (2015b). [Fotoğraf Çekimi]. Powwow Festivali, Albuquerque, Amerika Birleşik Devletleri.
- Eroğlu, M. A. (2015c). [Fotoğraf Çekimi]. Amerikan Yerlileri Ulusal Müzesi (National Museum of the American Indian), Amerika Birleşik Devletleri.
- Fohlen, C. (1993). *Kızılderililer (M. A. Kayabal, Çev.)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gülgönen, A. (2011). *18.-19. Yüzyıl Anadolu Kilimleri Gülgönen Koleksiyonu*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.
- James, H. L., (2004). *The Story Of Navajo Weaving And The Role Of The Indian Trader. Rugs And Posts*. Pensilvanya: Schiffer Publishing.
- Onuk, T. ve Akpınarlı, H. F. (2011). İçel Yöresi Düz Dokuma Yaygılarda Kullanılan Motif ve Kompozisyon Özellikleri. *Arış Dergisi*, 0 (6), 84-93.
- Rodee, M. (1981). *Old Navajo Rugs ("Eski Navajo Kilimleri")*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Sert, F. N. ve Susuz, M. (2010). Geleneksel Türk Motif Örnekleri ile Amerika Yerlilerinin Ayakkabı Desenleri Arasındaki Benzerlikler. *Kalemişi Türk Sanatları Dergisi*, 6 (11), 155-174.
- Sevim, K. ve Canay, A. (2013). Anadolu'da Üretilen Kilim Motiflerinden Bukaçı Motifi ve Bu Motiften Çıkan Seramik çalışmaları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 2(6), 60-70.
- Slowman, C. (2015, 10 Şubat) Candace Slowman ile söyleşi/Görüşmeyi Yapan: M. A. Eroğlu.
- Tanrısal, M. (1997). Türk ve Navajo Halılarının Dili. *Arış Dergisi*, 0 (1), 94-107.
- Türkkan, R. O. (2008). *Türkler ve Kızılderililer*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Yetim, A. (2007). *Türk ve Kızılderili Mitolojilerinde İnsan-Doğa İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.